

Προβληματισμοί μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα και την Ευρώπη

Σουζάννα Μαρία Νικολάου*
Λήδα Στεργίου**

* Λέκτορας Π. Τ. Δ. Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

** Λέκτορας Π. Τ. Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Περίληψη

Η μετανάστευση έχει αναδειχτεί πλέον σε τομέα πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία καλείται να αντιμετωπίσει ζητήματα όπως η δημογραφική παρακμή, το συνταξιοδοτικό σύστημα, η νόμιμη και παράνομη μετανάστευση κ.ά. Συχνά συνδέονται τα πραγματικά κοινωνικά προβλήματα (π.χ. υποβάθμιση του Κράτους Πρόνοιας) με το στιγματισμό των μεταναστών προκαλώντας μια μετατόπιση της κοινής γνώμης προς ξενόφοβες θέσεις. Αυτό διαφαίνεται και στις μεταναστευτικές πολιτικές που υιοθετούνται από τα ευρωπαϊκά κράτη. Για την αποφυγή ξενοφοβικών στάσεων που στρέφονται κατά των μεταναστών και για την κοινωνική τους ένταξη είναι απαραίτητη η διακρατική συνεργασία με σκοπό τη διαμόρφωση μιας νέας ιδιότητας του πολίτη. Ο ευρωπαίος πολίτης του 21^{ου} αι. θα πρέπει να έχει ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα που θα στηρίζονται στην αξιοπρέπεια, την ελευθερία, την ισότητα και τη δικαιοσύνη.

Λέξεις – Κλειδιά: Μετανάστευση, μεταναστευτική πολιτική, ιδιότητα του πολίτη

1. Μεταναστευτικά ρεύματα στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

Πριν από τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο η Ευρώπη αποτελούσε πηγή αποστολής ανθρώπινου δυναμικού, κυρίως προς τις ΗΠΑ, με εξαίρεση τη Γαλλία που ήταν ήδη χώρα υποδοχής από τα μέσα του 19^{ου} αι. και υποδεχόταν κυρίως μετανάστες – τεχνίτες. Στη χρονική περίοδο από το 1840 ως το 1914 εγκατέλειψαν τη γηραιά Ήπειρο και μετακινήθηκαν προς τις ΗΠΑ 35 εκατ. Ευρωπαίοι, (αριθμός ανάλογος του 18% του Ευρωπαϊκού πληθυσμού το 1910), κυρίως από την Ιρλανδία, την Ιταλία, τη Μ. Βρετανία, τη Γερμανία, τη Σκανδιναβία και την Αυστροουγγαρία. Οι λόγοι μετακίνησης του μεγάλου αυτού ρεύματος από την Ευρώπη προς τις ΗΠΑ ερμηνεύονται με βάση τέσσερις παράγοντες:

1^{ος} τη διάδοση της πληροφορίας ότι υπάρχουν στην Αμερική απέραντες εκτάσεις, ανεκμετάλλευτες, ακατοίκητες και ανεξερεύνητες

2^{ος} την ταχεία πληθυσμιακή αύξηση που γνωρίζει η Ευρώπη από 187 εκατ. το 1800 σε 266 εκατ. το 1850

3^{ος} την ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων

4^{ος} προσωπικούς, πολιτικούς και οικονομικούς λόγους που ωθούν τα άτομα να εκπατριστούν (Dollot, 1965: 74-76).

Ωστόσο, άλλοι πολιτικοί και οικονομικοί λόγοι όπως η θέσπιση του συστήματος των ποσοτώσεων από τις ΗΠΑ (1921 και 1924) που αποβλέπει στον ποσοτικό αλλά και τον «ποιοτικό» έλεγχο των εισερχόμενων μεταναστών, επιβάλλουν τη μεταστροφή του κλίματος και τη μετατόπιση του μεταναστευτικού ρεύματος από την Ευρώπη προς τις ΗΠΑ. Αυτές οι συνθήκες σε συνδυασμό με την αμερικανική οικονομική κρίση του 1929 διακόπτουν κάθε μεταναστευτική κίνηση προς τις ΗΠΑ.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Ευρώπη μετατρέπεται σε χώρο υποδοχής μεταναστών, κυρίως από τις τέως αποικίες των ευρωπαϊκών κρατών, ενώ παράλληλα παρατηρείται και σημαντική εσωτερική (ενδοηπειρωτική) μετανάστευση. Μειώνεται σημαντικά η υπερπόντια αποστολή ευρωπαίων μεταναστών και στρέφεται από τις ΗΠΑ προς την Αυστραλία (Μουσούρου, 2003: 29-30). Από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 ως και τις αρχές της δεκαετίας του 1970 υπάρχει στη δυτική Ευρώπη μια αυξημένη ζήτηση εργατικού δυναμικού. Στις επόμενες δεκαετίες οι πηγές μετανάστευσης αλλάζουν, καθώς αυξάνεται η μετανάστευση από τις χώρες της Ασίας, της Αφρικής και της Μ. Ανατολής προς την Ευρώπη, σταθεροποιείται η τάση για μόνιμη εγκατάσταση των μεταναστών και τελικά, διαφοροποιείται ο χάρτης της Ευρώπης μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού (Μουσούρου, 2003: 37κ.ε.).

Η Ελλάδα κατά τη χρονική περίοδο από το 1830 ως το 1970 είναι κυρίως χώρα εκροής μεταναστών. Πιο συγκεκριμένα, από το έτος 1830 ως το 1940 μεταναστεύουν 500.000 άτομα (κυρίως προς τις ΗΠΑ, και μάλιστα από το 1890-1910, υπολογίζεται ότι μεταναστεύει το 1/5 του ενεργού πληθυσμού). Από το έτος 1940 ως το 1950 μεταναστεύουν 100.000 άτομα, κυρίως πολιτικοί πρόσφυγες (Σοσιαλιστικό Μπλοκ). Από το έτος 1950 ως το 1977 καταγράφονται, σύμφωνα με τις πηγές, 1.236.290 μόνιμοι και 1.197.601 προσωρινοί μετανάστες προς την Αυστραλία, τη Γερμανία και τις ΗΠΑ. Είναι γεγονός όμως, ότι από το έτος 1977 ως σήμερα παρατηρείται σημαντική ποσοτική μείωση της εκροής. Βέβαια, στην Ελλάδα διαπιστώνουμε και φαινόμενα εισροής και παλιννόστησης. Κύματα προσφύγων από τη Μ. Ασία εισρέουν στην Ελλάδα τη χρονική περίοδο 1900 – 1940, ενώ από το 1940 ως το 1950 λόγω πολιτικής αστάθειας παρατηρούνται μετακινήσεις προσφύγων (Κασιμάτη, 2003: 24-25. Μουσούρου, 2003: 35).

Παρά τον αυξημένο αριθμό των ατόμων που εισρέουν στην Ελλάδα κατά τις παραπάνω περιόδους, η διαφορά με τις μετέπειτα περιόδους έγκειται αφενός, στο γεγονός ότι τα μεταναστευτικά αυτά κύματα δεν έχουν προέλθει από ηθελημένες επιλογές και αφετέρου, στη στάση του ελληνικού κράτους, το οποίο δεν χρειάστηκε να διαφοροποιήσει τη μεταναστευτική πολιτική της αφομοίωσης και της ομογενοποίησης, ακόμα κι όταν επρόκειτο για μη ομογενείς (Γεωργούλας, 2001: 202).

Η Ελλάδα από το έτος 1970 ως σήμερα μπορεί να χαρακτηριστεί ως χώρα υποδοχής μεταναστών. Πιο συγκεκριμένα την περίοδο μετά το 1970 εισρέουν μετανάστες από την Αφρική και την Ασία (Αίγυπτος, Αιθιοπία, Πακιστάν, Φιλιππίνες). Από το έτος 1980 εισρέουν μετανάστες από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες (Πολωνία, Βουλγαρία κ.ά.), ενώ από το 1990 εισρέουν στην Ελλάδα μετανάστες κυρίως από την Αλβανία (Εμκε-Πουλοπούλου, 1990. Πετρινώτη, 1993. Πετρόπουλος, 1990).

Σύμφωνα με τα στοιχεία της μετανάστευσης στην Ελλάδα (1999), η ηλικία του 80% των μεταναστών κυμαίνεται από 15–64 χρόνων, ηλικία που αντιστοιχεί περίπου στο 67% του ελληνικού πληθυσμού. Ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση κατά 50% είναι έγγαμοι και έχουν προστατευόμενα μέλη. Το επίπεδο μόρφωσης τους διαφοροποιείται σημαντικά: άλλοι είναι αναλφάβητοι, άλλοι έχουν απλή λυκειακή και άλλοι έχουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Στην πλειονότητά τους εγκαθίστανται στην Αττική (σε ποσοστό 44,3%) και στην Κεντρική Μακεδονία (σε ποσοστό 15%). Ως προς την επαγγελματική τους δραστηριότητα σε ποσοστό 55,8% εργάζονται ως ανειδίκευτοι εργάτες και μόνο ένα ποσοστό 16,6% είναι ειδικευμένοι εργάτες (Ιωακείμογλου, 2001. Καβουνίδη, 2001β. Λινάρδος-Ρυλμόν, 1993).

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία και δεδομένης της μέχρι στιγμής ανυπέρβλητης δυσκολίας καταγραφής του πραγματικού αριθμού μεταναστών που βρίσκονται στην Ελλάδα, υπολογίζεται ότι οι μετανάστες φτάνουν τους 1.150.000 ήτοι το 10,3% του συνολικού πληθυσμού (900.000 εκτός χωρών Ε.Ε., 50.000 χωρών Ε.Ε., 200.000 με κάρτα ομογενή) (Ι.Μ.Ε.Π.Ο., 2004)

2. Ευρωπαϊκή Ένωση και μετανάστευση

Η μετανάστευση έχει αναδειχθεί σε τομέα πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα τελευταία μόνο χρόνια, καθώς η Ευρώπη έχει αρχίσει να αντιμετωπίζει μια δέσμη αλληλένδετων ζητημάτων: τη νόμιμη και παράνομη μετανάστευση, το δικαίωμα στο άσυλο, τη δημογραφική παρακμή και την ωρολογιακή βόμβα των συντάξεων. Από το 1999 έχουν τεθεί σε ισχύ αρκετές οδηγίες για τη μετανάστευση που προέρχεται εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στις προσπάθειές του να διαμορφώσει αυτή τη νομοθεσία το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει τονίσει την ανάγκη να εξισορροπούνται τα συμφέροντα των μεταναστών, των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των χωρών καταγωγής των μεταναστών.

Η μετανάστευση είναι ζήτημα που προκαλεί έντονες συγκινήσεις και διχάζει. Ορισμένοι Ευρωπαίοι τη θεωρούν απειλή για την εθνική τους ταυτότητα, ενώ άλλοι την υποδέχονται ευνοϊκά ως πηγή πολιτιστικής πολυμορφίας. Ωστόσο, κρίνοντας αποκλειστικά με βραχυπρόθεσμα οικονομικά κριτήρια, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι η Ευρώπη χρειάζεται μετανάστες για να καλύψει τις ελλείψεις σε εργατικό δυναμικό (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2003).

Εξετάζοντας το ζήτημα σε πιο μακροπρόθεσμο επίπεδο, η Ευρώπη αντιμετωπίζει δύο πολύ σοβαρά ζητήματα σχετικά με τα συνταξιοδοτικά της συστήματα: την επιβράδυνση της αύξησης του πληθυσμού και τη θεαματική άνοδο της μέσης ηλικίας του πληθυσμού (Καρασαββόγλου, 2001). Στα μέχρι πρότινος δεκαπέντε κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο πληθυσμός αναμένεται να

φτάσει στο ανώτατο ύψος του το έτος 2025 και στη συνέχεια να αρχίσει να μειώνεται. Η ευρύτερη τάση σε όλες τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης είναι παρόμοια ή χειρότερη. Η μετανάστευση θα μπορούσε να συμβάλλει καθοριστικά στην αντιμετώπιση των παραπάνω προβλημάτων, δηλαδή στην έλλειψη εισφορών για τη συνταξιοδότηση από νέους εργαζόμενους και στη δημογραφική παρακμή (Τσίμπος, 2001).

Οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές προεκτάσεις της μετανάστευσης καθιστούν αναγκαία τη συλλογική αντιμετώπισή τους από τα κράτη μέλη της Ενωμένης Ευρώπης. Λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική κινητικότητα, την ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και τη διαπερατότητα των συνόρων, απαιτούνται τυποποιημένες πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις άδειες παραμονής, το δικαίωμα των μεταναστών να προσκαλούν μέλη της οικογένειάς τους και το ζήτημα των νόμιμων διαύλων μετανάστευσης¹.

3. Προβληματισμοί μεταναστευτικής πολιτικής

3.1. Η Ευρώπη και η ιδιότητα του πολίτη

Σύμφωνα με πορίσματα της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, «σε μια ήπειρο [Ευρώπη], όπου η συνταγματική ιστορία είναι πολιτειακά συνυφασμένη με την κατάκτηση εγγυήσεων, η πραγματική κατάσταση άσκησης των δημοσίων ελευθεριών από τους ανθρώπους αυτούς [μετανάστες] συνιστά μια προφανή διάρρηξη της καθολικότητας και οικουμενικότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»². Ωστόσο, η μετακίνηση και ο εκτοπισμός πληθυσμών υπήρξε ιστορικά πηγή ανάπτυξης για την Ευρώπη. Η περιθωριοποίηση, λοιπόν, ατόμων αποτελεί επακόλουθο μιας οικονομικής και ιδεολογικής κατεύθυνσης (Ψημμένος, 2004: 221 κ.ε.).

Η προοδευτική διεύρυνση και τελικά η απελευθέρωση της παγκόσμιας αγοράς έχει επιβάλει όρους ανεξέλεγκτου ανταγωνισμού και εκμετάλλευσης των ασθενέστερων κοινωνικο-οικονομικά ομάδων, όπως είναι οι μετανάστες. Παράλληλα, ιδεολογικά κεκτημένα, όπως ο άρρηκτος σύνδεσμος μεταξύ πολιτικής οντότητας και εθνικής ομοιογένειας, στον οποίο αναφέρεται η έννοια του «έθνους-κράτους», χρησιμοποιήθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα από τα ευρωπαϊκά έθνη-κράτη ως δικαιολογία για την ποικιλόμορφη καταπίεση των μικρότερων εθνών, που αντιπροσωπεύονταν στο εσωτερικό των εκάστοτε κρατών (Σελλά-Μάζη, 2001: 132).

Σήμερα, στο πλαίσιο μάλιστα μιας ενιαίας ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής, η οποία απαιτείται για την ομαλή λειτουργία μιας υπερεθνικής πολιτικής οντότητας άνευ συνόρων, τα «διακυβερνητικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαμορφώνουν μια μεταναστευτική και προσφυγική πολιτική ιδιαίτερα περιοριστική στην κατεύθυνση της θωράκισης του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου και

¹ Πρβλ στην ιστοσελίδα: <http://www.elections2004.eu.int/highlights/el/502.html>. Δημοσιεύτηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 02.04.2004 : Συνάντηση των αρχηγών κυβερνήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 1999 στο Τάμπερε της Φινλανδίας για τη χάραξη κοινής πολιτικής σε ζητήματα ασύλου και μετανάστευσης.

² Πρβλ. στην ιστοσελίδα: http://www.hlhr.gr/conference/NAYPLIO%20-%20Concl_Final.doc

της δημιουργίας μιας 'Ευρώπης-φρουρίου', όπως έχει επικρατήσει να χαρακτηρίζεται αυτή η αντίληψη και η αντίστοιχη πολιτική» (Καρύδης, 1996: 45).

Ένα βασικό ερώτημα που τίθεται αφορά το κατά πόσο υπάρχει η βούληση να συμπεριληφθούν οι μετανάστες κάτοικοι των ευρωπαϊκών χωρών στο σώμα των ευρωπαίων πολιτών, που θα εκπαιδεύονται με βάση την έννοια της «ιδιότητας του πολίτη» (citizenship) και θα συμμετέχουν ισότιμα σε έναν ενιαίο χώρο ελευθερίας και διαφύλαξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Υπό τις νέες συνθήκες και για να επιτευχθεί αυτό, η νέα ιδιότητα του πολίτη δεν θα πρέπει να περιορίζεται στις κοινές πολιτισμικές ρίζες, αξίες, στην εξ αίματος καταγωγή και στη γεωγραφική προέλευση αλλά να επεκτείνεται στις κοινές αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ευκαιριών για όλους³.

Σύμφωνα με την Τρίτη Κοινοτική Οδηγία⁴ συνυπάρχουν τα ατομικά, τα πολιτικά και τα κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη βάση συγκεκριμένων αρχών: της αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης και της δικαιοσύνης. Στις αρχές του 21^{ου} αι. έχουν διαμορφωθεί νέες συνθήκες και νέα δεδομένα που επιβάλλουν μια αναθεώρηση του περιεχομένου της ιδιότητας του πολίτη. Ο πολίτης στον 21^ο αι. θα πρέπει να συνεργάζεται με τους «άλλους», να έχει υιοθετήσει τις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης και να διαθέτει ένα κριτικό και συστηματικό τρόπο σκέψης. Άρα, λοιπόν, ο Ευρωπαίος πολίτης σήμερα θα πρέπει να διακρίνεται για ευελιξία, αυτόνομη σκέψη, κρίση και δράση⁵.

Στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής για την πολιτειακή ενεργοποίηση και δραστηριοποίηση των πολιτών οι στόχοι επικεντρώνονται στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των νεαρών ατόμων σχετικά με την ιδιότητα του πολίτη, τη διεύρυνση της γνώσης και της κατανόησης του άλλου⁶. Η επίτευξη αυτών των στόχων συνεπάγεται την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ιδιότητας του πολίτη, την οικοδόμηση μιας ταυτότητας που αποδίδει στα άτομα χαρακτηριστικά των πολιτών της Ευρώπης και του κόσμου με στόχο την αποτροπή καλλιέργειας ενός υπερεθνικιστικού πνεύματος και ενός σοβινιστικού κλίματος σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

3.2. Οικονομικά και κοινωνικά μεταναστευτικά προβλήματα

³ Σχετικά με ευρωπαϊκές εκπαιδευτικές δραστηριότητες προς αυτή την κατεύθυνση, βλέπε τις δράσεις του CiCe, διευρωπαϊκής, διεπιστημονικής ομάδας ακαδημαϊκών με στόχο την έρευνα και διδασκαλία αναφορικά με τους τρόπους κατασκευής ταυτότητας και ιδιότητας του πολίτη (citizenship) από παιδιά και νέους στο σύγχρονο ευρωπαϊκό πλαίσιο (www.north.londonmet.ac.uk/cice/start.htm).

⁴ Πρβλ. Report from the Commission -Third Report from the Commission on Citizenship of the Union, /*COM/2001/0506final* στο: http://www.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc.

⁵ Πρβλ. Γρόλλιος, Γ. (2000). Όψεις της σύγχρονης ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής και παιδαγωγικής. *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 56, σσ. 47-55; Cogan, J., & Derricott, R., (2001). *Citizenship for the 21st Century: An International Perspective on Education*. London: Cogan Paul

⁶ Πρβλ. τις προσπάθειες που γίνονται από την οργάνωση – ένωση Citizenship Foundation από το 1989 που προσφέρει μια σειρά μέσων και τρόπων ανάπτυξης διάφορων πλευρών της εκπαίδευσης στην ιδιότητα του πολίτη. Στους τρόπους αυτούς περιλαμβάνονται δημόσιες συζητήσεις, διαγωνισμοί και προγράμματα κατάρτισης επαγγελματιών της εκπαίδευσης. Αντικείμενο συζήτησης γίνονται θέματα και προβλήματα που δημιουργούν διαφωνίες και αντιπαραθέσεις σε κοινωνικό επίπεδο (περισσότερες πληροφορίες δες στην ιστοσελίδα: <http://www.citizenshipfoundation.org.uk>).

Η ανάπτυξη της φιλελευθεροποίησης της οικονομικής δραστηριότητας στις χώρες της ΕΕ συνετέλεσε σε μια νέα αύξηση της μετανάστευσης. Η παραπάνω πραγματικότητα εκφράζεται μέσα από συνθήκες της καθημερινής ζωής: επεκτείνεται η άτυπη εργασία, συρρικνώνεται το βιοτικό επίπεδο μεγάλου μέρους του πληθυσμού και περιορίζονται οι κοινωνικές παροχές. Παράλληλα εμφανίζονται νέες κατηγορίες εργασίας (παράνομη, συμπληρωματική, προσωρινή, οικιακή/προσωπική), καθώς και νέες ομάδες εργατών (ανεπίσημοι, πρόσκαιροι, εποχικοί) που συνδέονται άμεσα με την παγκόσμια ζήτηση για ελαστική εργασία. Αυτή η ζήτηση έχει ως επακόλουθο την αύξηση της ανεπίσημης εργασίας, καθώς και της εκμετάλλευσης μεταναστών⁷. Για να μην οδηγηθούν οι μετανάστες με μαθηματική ακρίβεια στο περιθώριο θα πρέπει να αποκωδικοποιήσουν τη νέα κοινωνία. Βασικούς παράγοντες αποκλεισμού τους αποτελούν η δυσχέρεια της επικοινωνίας, οι δυσκολίες πρόσβασης στις υπάρχουσες υπηρεσίες, η εκπαίδευση και επαγγελματική τους κατάρτιση, η έλλειψη γνώσης των νόμων και της γραφειοκρατίας, οι πολιτιστικές διαφορές, (Buffardi, 1999. Cavounidis, 2002).

Τα άτομα τα οποία έρχονται ως μετανάστες σε μια χώρα αντιμετωπίζουν πρωταρχικά το πρόβλημα της πρόσβασης στην αγορά εργασίας. Μια από τις προϋποθέσεις για την πρόσβαση στην εργασία για κάθε μετανάστη είναι η εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής. Στη σημερινή κοινωνία και μάλιστα υπό τις συνθήκες που διαμορφώνουν οι νέες τεχνολογίες η κατάσταση γίνεται ακόμα πιο δύσκολη. Το πλήθος των πληροφοριών που μας κατακλύζουν καθημερινά και οι αυξημένες απαιτήσεις ως προς τις ικανότητες κατανόησης και επιλογής των πληροφοριών, καθιστούν για το μετανάστη ακόμα πιο δύσκολη τη νέα συνθήκη (Buffardi, 1999: 350).

Το ζήτημα της γλωσσικής ανάπτυξης κάθε άλλο παρά απλό είναι, γεγονός που έχει καταστεί σαφές στην Ευρώπη ήδη από τη δεκαετία του 1970, όταν το ενδιαφέρον στρέφεται στη λεγόμενη δεύτερη γενιά μεταναστών. Σχετικά με αυτήν διαπιστώνεται ότι: α) η δεύτερη γενιά διαμορφώνεται σ' ένα λούμπεν προλεταριάτο στερούμενη πολιτισμικής ταυτότητας, κοινωνικής ένταξης και επαγγελματικής κατάρτισης και β) μεγάλο μέρος της γενιάς αυτής θα παραμείνει για πάντα στη χώρα υποδοχής (Μουσούρου, 2003: 162). Θεωρήσεις, όπως οι παραπάνω, σε συνδυασμό με τα επιστημονικά δεδομένα περί διγλωσσίας, που καταδεικνύουν την καθοριστική σημασία που έχει η ανάπτυξη της μητρικής γλώσσας για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της δεύτερης γλώσσας (της γλώσσας υποδοχής) και επομένως τη συνολική εκπαιδευτική εξέλιξη του παιδιού-μετανάστη⁸, δημιούργησαν το πλαίσιο, όπου αναπτύχθηκαν εργασίες και προτάσεις – όχι όμως και ικανοποιητικές εφαρμογές - σχετικά με την εκπαιδευτική μεταναστευτική πολιτική.

⁷ Για την ανεπίσημη εργασία και την εκμετάλλευση των μεταναστών πρβλ. Ψημμένος, (1999), όπ.π., σ. 226. Η. Ιωακείμογλου, όπ.π.. Α. Καρασαββόγλου, όπ.π.. Χ. Ναζάκης, όπ.π.. Η εργασιακή εκμετάλλευση των μεταναστών σχετίζεται άμεσα με την παράνομη μετανάστευση που αν και αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα, δεν γίνεται αντικείμενο ανάλυσης στην παρούσα εργασία.

⁸ Σχετικά με ζητήματα διγλωσσίας βλ. τις εργασίες των Cummins, J. (1999). *Ταυτότητες υπό Διαπραγμάτευση. Εκπαίδευση με Σκοπό την Ενδυνάμωση σε μια Κοινωνία της Ετερότητας*. Επιμ.: Ε. Σκούρτου. Μτφρ. Σ. Αργύρη. Αθήνα: Gutenberg. Baker, C. (2001). *Εισαγωγή στη Διγλωσσία και στη Διγλωσση Εκπαίδευση*. Μτφρ. Α. Αλεξανδροπούλου. Αθήνα: Gutenberg.

Σε κάθε περίπτωση, η αποκωδικοποίηση του νέου περιβάλλοντος από τους μετανάστες αποτελεί μια πολύπλοκη διαδικασία. Όσο επινοητικοί κι αν αποδειχτούν οι μετανάστες, δεν είναι σε θέση να κατακτήσουν από μόνοι τους τα απαιτούμενα εργαλεία αποκωδικοποίησης των κοινωνικών διεργασιών, εάν δεν τους τα παράσχει το κράτος, το οποίο τους υποδέχεται, τους απασχολεί και επενδύει σ' αυτούς.

Πέρα από το πρόβλημα της πρόσβασης στην αγορά εργασίας, ένα εξίσου σημαντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στις χώρες υποδοχής είναι η αυξανόμενη ξеноφοβία. Ένα από τα επιχειρήματα όσων εκφράζουν ξеноφοβικές στάσεις και συμπεριφορές αποτελεί η διαρκής αύξηση της μετανάστευσης, κάτι το οποίο διαψεύδεται όμως από τα στατιστικά στοιχεία. Σύμφωνα με τη Eurostat ως προς τους αλλοδαπούς που διαμένουν σε χώρες της ΕΕ, στο τέλος του 2000 ο αριθμός τους ανέρχεται σε 18.692.100. Τα ίδια στοιχεία για το τέλος του 1998, του ΟΟΣΑ και της Eurostat αναφέρουν 18.979.000 άτομα.

Βέβαια, το γεγονός ότι τα νούμερα δεν μεγαλώνουν, δεν σημαίνει ότι δεν εισέρχονται μετανάστες. Σίγουρα όμως σημαίνει ότι οι εισοδοί συμψηφίζονται με τις εξόδους (κάτι το οποίο επίσης υπάρχει αλλά λίγο λαμβάνεται υπόψη) και με τον όγκο του κόσμου που παίρνει υπηκοότητα⁹. Οι πραγματικοί αριθμοί, τελικά, δεν επιτρέπουν να επιβεβαιώσουμε ότι υπάρχει μία υπερβολική αύξηση της μετανάστευσης αν και η εικόνα των πλοίων και των βαρκών γεμάτων με μετανάστες προκαλούν αυτήν την εντύπωση.

Κατ' αυτόν τον τρόπο διαπιστώνουμε ότι η πραγματική μετανάστευση δεν είναι κάτι που αυξάνεται σημαντικά στην Ευρώπη στο σύνολό της. Παρόλα αυτά, αυξάνεται ραγδαία η ξеноφοβία. Και εδώ βρίσκεται η ερμηνεία των δράσεων κάποιων κυβερνήσεων σχετικά με αυτό το θέμα. Στην Ευρώπη, λοιπόν, ορισμένες κυβερνήσεις προσπαθούν να συνδέσουν τα πραγματικά προβλήματα που έχει η κοινωνία (υποβάθμιση του Κράτους Πρόνοιας, αποπροσανατολισμός μπροστά στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, κ.λπ.) με το στιγματισμό των μεταναστών, προκαλώντας μια σημαντική μετατόπιση της κοινής γνώμης προς ξενόφοβες θέσεις (Baldwin-Edwards, 1998).

Σύμφωνα με την Ουνέσκο, δύο είναι οι βασικοί λόγοι που εξηγούν την έξαρση της ξеноφοβίας προς τα τέλη του 20ού αιώνα: Ο πρώτος λόγος είναι η μετανάστευση που αναπτύχθηκε με την αυξανόμενη διεθνοποίηση της αγοράς εργασίας κατά την μεταποικιακή περίοδο. Στις χώρες υποδοχής μεταναστών, τα ασθενή κοινωνικά στρώματα θεωρούν τους νεοφερμένους ως πηγή ανταγωνισμού για την αγορά εργασίας και τις δημόσιες υπηρεσίες. Το γεγονός αυτό καλλιέργησε ένα πολιτικό και κοινωνικό κλίμα το οποίο παρήγαγε ξеноφοβία, ρατσισμό και εθνικισμό. Ο δεύτερος λόγος είναι η παγκοσμιοποίηση, η οποία, με τον ολοένα αυξανόμενο ανταγωνισμό που επιβάλλει μεταξύ των κρατών, οδήγησε στη μείωση των εξόδων για τις δημόσιες υπηρεσίες, την εκπαίδευση και την κοινωνική

---

⁹ Πρβλ. στο άρθρο του Miguel Pajares που είναι μέλος του Ceres (Κέντρο Μελετών των CC.OO.[1] της Καταλονίας) και ειδικός της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ECOSOC) σε θέματα μετανάστευσης και ασύλου. Το άρθρο αυτό δημοσιεύτηκε στην EL PAIS, Μαδρίτη, Τετάρτη 19 Ιουνίου 2002, ενώ η ελληνική εκδοχή του είναι από την ιστοσελίδα: <http://www.athens.indymedia.org>: «Η μετανάστευση ως σόφισμα, η ξеноφοβία ως πραγματικότητα».

ασφάλιση. Αυτή η μείωση έπληξε ιδιαίτερος τις πληθυσμιακές ομάδες που ζουν στο κοινωνικό περιθώριο. Γι' αυτό άλλωστε, αυτές οι ομάδες βρίσκονται συχνά σε άμεσο ανταγωνισμό με τους μετανάστες, όσον αφορά στις κοινωνικές παροχές και συνιστούν εύφορο έδαφος για την ανάπτυξη ρατσιστικών και ξενόφοβων ιδεολογιών. Οι ρατσιστικές και ξενόφοβες αντιδράσεις δεν σχετίζονται αναγκαστικά με τον αυξημένο αριθμό των μεταναστών. Υπάρχουν περιπτώσεις που αποδεικνύουν πως, η κοινωνική παρακμή και η παρουσία ακροδεξιών κομμάτων, συνιστούν ικανοποιητικές συνθήκες για την ανάπτυξη της ξενοφοβίας¹⁰.

Δυστυχώς, η ξενοφοβία αναπτύσσεται ραγδαία σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη, ακόμη και σ' εκείνα που θεωρούνταν κάποτε υπόδειγμα προοδευτικού κοσμοπολιτισμού, όπως η Ολλανδία. Οι ταξικές σχέσεις ως πεδίο σύγκρουσης φαίνεται να δίνουν τη σκυτάλη στις φυλετικές σχέσεις. Σύμφωνα με τον πρόεδρο της Βρετανικής Επιτροπής για τη Φυλετική Ισότητα¹¹, η άνοδος των ακροδεξιών κομμάτων και η ανάπτυξη των συνεπαγόμενων ρατσιστικών ιδεολογιών δεν οφείλεται σε κάποια ξαφνική μεταστροφή των ανθρώπων αλλά στο γεγονός ότι πείστηκαν πως οι εντάσεις στις κοινότητές τους είναι προϊόν της συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμών. Θεωρίες του τύπου *Σύγκρουση των Πολιτισμών* παράγουν ένα εθνοκεντρικό και ανταγωνιστικό κλίμα μέσα στο οποίο μόνο συγκρουσιακές σχέσεις μπορεί να αναπτυχθούν. Ας υπογραμμιστεί εδώ, ο καθοριστικός ρόλος της εκπαίδευσης στην άμβλυνση ή αντίθετα στην όξυνση δυσανεκτικών αντιλήψεων και στάσεων έναντι των μεταναστών. Ένα δεύτερο σημείο που επισημαίνεται από τον πρόεδρο της Βρετανικής Επιτροπής για τη Φυλετική Ισότητα είναι το γεγονός ότι η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των μεταναστών, μολονότι κρίνεται απαραίτητη, δεν αρκεί για να λυθεί το πρόβλημα της ένταξής τους. Πέρα από την υλική διάσταση, υπάρχει η μείζονος σημασίας συμβολική διάσταση της ισότητας και του σεβασμού μεταξύ των διαφορετικών εθνοπολιτισμικών κοινοτήτων. Με άλλα λόγια, η ανάγκη διαμόρφωσης αντιλήψεων και συμπεριφορών ικανών να ανταποκριθούν στα παραπάνω δεδομένα είναι σαφής και επείγουσα. Από την άλλη, τα πεδία και οι τρόποι παρέμβασης δεν μπορεί να καθορίζονται με επιφανειακό τρόπο, γιατί κάτι τέτοιο καταδικάζει την όποια παρέμβαση σε αναποτελεσματικότητα. Γι' αυτούς ακριβώς τους λόγους χρειαζόμαστε μια «μεταναστευτική κοινωνική πολιτική» και μια «εκπαιδευτική πολιτική ένταξης» με την πλήρη έννοια του καθένα από τους όρους.

4. Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα

Σε σχέση με την Ελλάδα και το νόμο για τη μετανάστευση επισημαίνεται ότι σε μεγάλο βαθμό ο ν. 2910/2001 επαναλαμβάνει ρυθμίσεις του προϋσχύοντος

¹⁰ Πρβλ. Τη γαλλική έκδοση του γλωσσάριου της Ουνέσκο με θέμα: Μετανάστευση-Ξενοφοβία στην ιστοσελίδα:

<http://portal.unesco.org/shs/fr/ev.php->

[URL_ID=3026&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html](http://portal.unesco.org/shs/fr/ev.php-URL_ID=3026&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html)

¹¹ Trevor Phillips: «A burning issue for us all», Εφημ. *The Observer*, Κυριακή 6 Νοεμβρίου 2005.

νομοθετικού καθεστώτος για τη μετανάστευση. Ταυτόχρονα, όμως, προχωρά ένα τουλάχιστον βήμα πιο πέρα σε σχέση με το ν. 1975/1991. Τα δέκα χρόνια που μεσολαβούν μεταξύ των δύο αυτών νομοθετικών πρωτοβουλιών στον τομέα της μετανάστευσης είναι καθοριστικά: οι διαστάσεις του ζητήματος γίνονται περισσότερο ορατές τόσο σε εθνική όσο και σε παγκόσμια κλίμακα, νέες προτάσεις κατατίθενται και δοκιμάζονται σε ευρωπαϊκό αλλά και σε διεθνές επίπεδο, ενώ τα εθνικά νομοθετικά συστήματα διηθίζονται μέσα από τους δείκτες της συνεχώς μεταβαλλόμενης πραγματικότητας. Η μετανάστευση ως μέσο για την αντιμετώπιση της γήρανσης του πληθυσμού των αναπτυσσόμενων χωρών και των συνακόλουθων ζητημάτων συνταξιοδότησης και ασφάλισης¹² αντιστρατεύεται το όραμα της ελεγχόμενης μετανάστευσης, ζωντανό ακόμη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο πλαίσιο αυτό, η Ενωμένη Ευρώπη προσανατολίζεται στην υιοθέτηση κοινής πολιτικής ασύλου και μετανάστευσης, ενώ ταυτόχρονα σχεδιάζει πολιτικές επαναπατριsmού και συνεργασίας με τις χώρες καταγωγής των μεταναστών. Παράλληλα, η ανάγκη ενίσχυσης του αισθήματος ασφάλειας των πολιτών της Ένωσης, που έχει σε μεγάλο βαθμό καλλιεργηθεί από ακροδεξιές πολιτικές παρατάξεις συγκεκριμένων κρατών μελών της, ωθεί την Ενωμένη Ευρώπη στην αναζήτηση πιο δραστικών λύσεων κατά της παράνομης μετανάστευσης¹³. Στο γενικότερο αυτό πλαίσιο εγγράφονται και οι αργές πλην όμως απαραίτητες ελληνικές νομοθετικές ρυθμίσεις και μετατροπές.

Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση¹⁴ του ν. 2910/2001, ορισμένες από τις θεσμικές αλλαγές αφορούν στη σύσταση κεντρικής Υπηρεσίας Αλλοδαπών και Μετανάστευσης, τη μεταφορά της αρμοδιότητας για τη χορήγηση άδειας παραμονής σε αλλοδαπό από τις αστυνομικές αρχές στον Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας, τη δημιουργία Επιτροπών Μετανάστευσης, οι οποίες θα γνωμοδοτούν -κατόπιν ατομικής συνέντευξης με τον αλλοδαπό- ως προς το θέμα της χορήγησης ή μη άδειας παραμονής, τη θεσμοθέτηση της αυτεπάγγελτης δίωξης του αδικήματος του ρατσισμού, τη διευθέτηση ζητημάτων απέλασης, ιδίως τη

¹² Πρβλ. έκθεση ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ Ο.Η.Ε.. Department of Economics and Social Affairs, Population Division. «Replacement Migration: Is it a Solution to Declining and Ageing Populations?» ESA/P/WP.160, 21 Μαρτίου 2000. Τη σχέση της μετανάστευσης με το ασφαλιστικό σύστημα μιας χώρας που αντιμετωπίζει γήρανση πληθυσμού επεσήμανε και ο Τ. ΓΙΑΝΝΙΤΣΗΣ (τ. Υπουργός Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων), σε εισήγησή του στο διεθνές συνέδριο (Αθήνα, 29-20.6.2000): «Μετανάστες, ρατσισμός και ξενοφοβία. Από τη θεωρία στην πράξη», ό.π., σ. 24. Τέλος, πρβλ. το δημοσίευμα με τίτλο: «Ορατές οι οικονομικές επιπτώσεις από το ρεύμα των μεταναστών», ΤΟ ΒΗΜΑ, Κυριακή 18.11.2001, κωδ. Άρθρου: B1340D121. Καβουνίδη, Τ. (2001). Η μετανάστευση στην Ελλάδα και η γήρανση του πληθυσμού. Στο Η. Κικίλιας, Π. Μπάκαβος, Π. Τήνιος & Μ. Χλέτσιος (επιμ.), *Δημογραφική Γήρανση, Αγορά Εργασίας και Κοινωνική Προστασία: Τάσεις Προκλήσεις και Πολιτικές* (σσ. 105-114). Αθήνα: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας.

¹³ Βλ. Συμπεράσματα *Ευρωπαϊκού Συμβουλίου* της Σεβίλλης, 21-22 Ιουνίου 2002, έγγραφο του Συμβουλίου Ε.Ε. SN 200/02, ειδικότερα κεφ. III (σημεία 26-39) σχετικά με το Άσυλο και τη Μετανάστευση.

¹⁴ Εισηγητική έκθεση Ν. 2910/2001, σ. 1. Πρβλ. τ. *Υπουργό Εσωτερικών*, Β. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, *πρακτικά Βουλής*, Γ' περίοδος, σύννοδος Α', συνεδρίαση ΡΛ', 6.3.2001, σ. 5604 επ. σχετικά με τους βασικούς άξονες της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής, στους οποίους στηρίζεται ο Ν 2910/2001: (α) καταγραφή των αναγκών της χώρας σε εργατικό δυναμικό και συνακόλουθη ταυτοποίηση του μετανάστη (β) διασφάλιση της διαβίωσης και εργασίας των μεταναστών υπό καθεστώς πλήρους ισότητας με τους ημεδαπούς (γ) επανακαθορισμός αρμοδιοτήτων μεταναστευτικής πολιτικής.

δυνατότητα δημιουργίας ειδικών χώρων προσωρινής κράτησης αλλοδαπών, την τροποποίηση της διαδικασίας απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση κ.ά.

Οι παραπάνω ρυθμίσεις, όσο θετικές κι αν ακούγονται, δεν στερούνται προβλημάτων, διαφορετικής τάξης. Το πρώτο πρόβλημα σχετίζεται με αυτές καθαυτές τις ρυθμίσεις και τα κενά που παρουσιάζουν, πράγμα το οποίο επεσήμανε λεπτομερώς ο Συνήγορος του Πολίτη με ειδική έκθεση προτάσεων που κατέθεσε στο αρμόδιο υπουργείο (18-12-2001). Ενδεικτικά αναφέρουμε κάποια από τα θέματα που θίγει η προτεινόμενη διορθωτική αυτή παρέμβαση: 1) Θεώρηση εισόδου, 2) Χρονική διάρκεια ισχύος άδειας εργασίας, 3) Άδεια παραμονής αόριστης διάρκειας, 4) Ανανέωση αδειών παραμονής, 4) Πρόσβαση στην ανώτατη και επαγγελματική εκπαίδευση, 5) Ζητήματα διοικητικής απέλασης, 6) Επιτροπές Μετανάστευσης, 7) Παράβολα πολιτογράφησης και αδειών παραμονής και εργασίας¹⁵.

Τον Νόμο 2910/2001 ακολούθησε ο βελτιωτικός Ν 3013/2002 και ο πρόσφατος Ν 3386/2005 (ΦΕΚ 212 Α'/23-8-05), στον οποίο θα αναφερθούμε αργότερα. Είναι σαφές ότι η ανάγκη αντιμετώπισης του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα είναι πλέον επείγουσα, και είναι γεγονός ότι καταβάλλονται κάποιες προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση. Ωστόσο, κι εδώ ερχόμαστε στο δεύτερο πρόβλημα, το γράμμα του Νόμου παραμένει κενό, εάν η εφαρμογή του προσκρούει σε κοινωνικές αγκυλώσεις, ιδεολογικές και μη, οι οποίες μεταφράζονται σε αδυναμία (τουλάχιστον) των δημόσιων οργανισμών και αρμόδιων υπαλλήλων να υλοποιήσουν τις ισχύουσες διατάξεις. Είναι γνωστός για παράδειγμα ο μεγάλος αριθμός παράνομων απελάσεων που έχουν διεξαχθεί, οι παράνομες συνθήκες κράτησης των μεταναστών τόσο στα αστυνομικά τμήματα, όσο και στις φυλακές, τα ανυπέρβλητα εμπόδια που αντιμετωπίζει ο μετανάστης, όταν βρεθεί ενώπιον της δικαιοσύνης, με αποτέλεσμα την «εννόμως» παράνομη μεταχείρισή του¹⁶, καθώς και η δυσμενής αντιμετώπισή του από τους δημοσίους υπαλλήλους, των οποίων «τα όρια ανοχής [...] κυμαίνονται ανάμεσα σε πολιτισμικά στερεότυπα, διακριτικές πρακτικές που έχουν σχέση με τη γραφειοκρατία στην Ελλάδα και αξίες και φόβους που έχουν σχέση με τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης και οικονομίας» (Ψημμένος, 2003: 216).

Κάποια από τα ευρύτατα γνωστά προβλήματα που μαστίζουν τη χώρα μας, όπως είναι η γραφειοκρατία, φαίνεται πως επιχειρείται να αντιμετωπιστούν από το νέο Νόμο 3386/05, σύμφωνα με τον οποίο ενοποιείται η άδεια διαμονής και εργασίας των μεταναστών σε μία πράξη, απλουστεύεται η διαδικασία υποβολής της αίτησης για τη χορήγηση άδειας διαμονής (για το συγκεκριμένο σκοπό που εισέρχεται ο αλλοδαπός στη χώρα) και περιορίζονται οι πολλοί τύποι αδειών παραμονής. Παράλληλα, ο νέος νόμος, από πλευράς χορήγησης άδειας διαμονής, διευκολύνει την άσκηση ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας και τις μεγάλες

¹⁵ Βλέπε σχετικά http://www.synigoros.gr/reports/n_2910_teliko.doc

¹⁶ Για μια αναλυτική παρουσίαση πρβλ. Κούρτοβικ, Ι. (2001). Μετανάστες: Ανάμεσα στο Δίκαιο και στη Νομιμότητα. Στο: Α. Μαρβάκης, Δ. Παρσανόγλου & Μ. Παύλου (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα* (σσ. 163-198). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

επενδύσεις¹⁷. Από την άλλη, διατηρείται η λογική σύμφωνα με την οποία το βάρος της ασφάλισης της εργασίας βαρύνει τον μετανάστη, ο οποίος υφίσταται τη μέγιστη κύρωση (απώλεια άδειας παραμονής) σε περίπτωση αδυναμίας απόδειξης ή αναγνώρισης ημερών ασφάλισης και επιδεινώνονται οι όροι οικογενειακής συνένωσης¹⁸. Τέλος, ορισμένα «λεπτά» ζητήματα παραμένουν ασαφή, ακριβώς επειδή το εύρος των ερμηνειών τους είναι τεράστιο, όπως για παράδειγμα το κριτήριο της επικινδυνότητας κάποιου ατόμου για τη δημόσια τάξη ή ασφάλεια της χώρας, λόγος ο οποίος νομιμοποιεί την απέλασή του (άρθρο 76/1γ).

Δεδομένου ότι δεν είναι στόχος μας ο λεπτομερής σχολιασμός της νομοθεσίας και αναγνωρίζοντας τις προσπάθειες που γίνονται προς την κατεύθυνση της ελεγχόμενης μετανάστευσης και της κοινωνικής ένταξης των αλλοδαπών, ας περιοριστούμε στην διαπίστωση ότι ο δρόμος προς τη δίκαιη και ισότιμη μεταχείριση των μεταναστών είναι μακρύς και δύσκολος, όχι όμως και απροσπέλαστος, γι' αυτό και η συνεχής προσπάθεια βελτίωσης των όρων υποδοχής, τόσο σε πολιτικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο κρίνεται εντελώς απαραίτητη.

5. Η αναγκαιότητα της μετανάστευσης και της ρύθμισής της

Ο πληθυσμός της Ελλάδας σύμφωνα με τη Eurostat αυξάνεται οριακά, ωστόσο οι Έλληνες μειώνονται. Αυτό το συμπέρασμα προκύπτει από στοιχεία της Eurostat με αντικείμενο τις δημογραφικές μεταβολές στα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά το 2000.

Συγκεκριμένα, την 1η Ιανουαρίου 2001 ο πληθυσμός της Ελλάδας ανερχόταν σε 10.564.700 κατοίκους από 10.542.800 στις αρχές του 2000. Ωστόσο, η οριακή αυτή αύξηση του πληθυσμού (21.900 περισσότεροι κάτοικοι) οφείλεται εξ' ολοκλήρου στη μετανάστευση, εφόσον οι θάνατοι στην Ελλάδα ξεπέρασαν κατά 2.000 τις γεννήσεις. Η Ελλάδα μαζί με την Ιταλία, τη Γερμανία και τη Σουηδία είναι οι τέσσερις χώρες της ΕΕ, στις οποίες ο αριθμός των θανάτων είναι υψηλότερος από αυτόν των γεννήσεων και η αύξηση του πληθυσμού στη διάρκεια το 2001 σε σχέση με το 2000 οφείλεται αποκλειστικά στη μετανάστευση.

Από τα στοιχεία της Eurostat προκύπτει ακόμη ότι ο πληθυσμός των 15 χωρών της ΕΕ το 2001 αυξήθηκε κατά 1.052.800 κατοίκους και έφτασε τα 377.507.900. Ο αριθμός των μεταναστών κατά το ίδιο έτος ανέρχεται σε 680.400 άτομα, συμβάλλοντας κατά 64% στην αύξηση του πληθυσμού των «15». Ο ρόλος της μετανάστευσης είναι καθοριστικός στην αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος της «γηράσκουσας» Ευρώπης. Σύμφωνα με έκθεση του ΟΗΕ υπολογίζεται ότι το 2050 οι μετανάστες και οι απόγονοί τους θα αποτελούν το 16,5% (διατήρηση του σημερινού πληθυσμού) και 75% (αναλογία εργαζομένων-συνταξιούχων) του πληθυσμού, αντίστοιχα. Χωρίς τη μετανάστευση, ο ΟΗΕ

¹⁷ Εκτός του ίδιου του Νόμου, βλ. σχετικά την από 1/9/05 Εγκύκλιο αρ. 26 του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, με θέμα την εφαρμογή του Ν. 3386/05.

¹⁸ Για μια κριτική παρουσίαση του νέου Νόμου καθώς και για προτεινόμενες προτάσεις, πρβλ. τη Συνέντευξη Τύπου που έδωσαν το Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών, το Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών και η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη (Οκτ. 2005), στο: Εφημ. *Η Εποχή*, 23-10-05, σελ. 26.

υπολογίζει ότι το 2050 το όριο συνταξιοδότησης θα πρέπει να αυξηθεί στα 76 χρόνια (Γαβρόγλου, 2001 : 108).

Εκτός της καθοριστικής συμβολής στο δημογραφικό πρόβλημα, η μετανάστευση επιδρά θετικά και στην οικονομία. Στην Ελλάδα, παρατηρείται η θετική επίδρασή της στον πληθωρισμό (υπολογίζεται σε μείωση κατά μια μονάδα) λόγω της μείωσης του εργατικού κόστους, η αύξηση του όγκου της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών εξαιτίας της αύξησης του εργατικού δυναμικού και της προσφοράς εργασίας (0,5 μονάδες του ΑΕΠ οφείλονται στη συμβολή των μεταναστών), καθώς και η μεγέθυνση της συνολικής κατανάλωσης (Ναζάκης, 2001: 179-193).

Τελειώνοντας, δύο βασικά πράγματα οφείλουμε να υπογραμμίσουμε: Πρώτον, η μετανάστευση είναι μία πραγματικότητα που θα εξακολουθήσει να υφίσταται. Δεν πρόκειται για κάποιο περιστασιακό φαινόμενο, το οποίο μπορούμε να αγνοήσουμε ελπίζοντας στην προοδευτική εξαφάνισή του. Αντίθετα, μπορούμε να είμαστε βέβαιοι για τις μακροπρόθεσμες αρνητικές επιπτώσεις μιας μεταναστευτικής πολιτικής, η οποία δεν στοχεύει και, κατ' επέκταση, δεν επιτυγχάνει την κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών. Απόδειξη αυτού συνιστούν οι αναταραχές το Νοέμβριο του 2005 στη Γαλλία, της οποίας μάλιστα η πολιτική αφομοίωσης θεωρείτο επιτυχημένη. Οι εξεγέρσεις και η καταστρεπτική διαμαρτυρία των μεταναστών-Γάλλων πολιτών αφενός, καταδεικνύει μια πολιτική αποτυχία αφετέρου, καλεί όλα τα κράτη-μέλη να αφυπνισθούν και να επαναθεωρήσουν τις πολιτικές ένταξης που υιοθετούν.

Δεύτερον, η μεταναστευτική πραγματικότητα δεν είναι τόσο επιβαρυντική ούτε τόσο απειλητική, όσο θεωρείται από την κοινή γνώμη. Αντίθετα, είναι εμπλουτιστική στον βαθμό που, καλώντας μας να βγούμε από τον εαυτό μας για να δούμε τον άλλον, μας προσφέρεται η δυνατότητα να συνειδητοποιήσουμε και να επαναπροσδιορίσουμε τις ταυτότητές μας και να συμπεριφερθούμε ως δημοκρατικοί πολίτες επί της ουσίας. Μια σωστή και μεθοδευμένη κοινωνική μεταναστευτική πολιτική επιβάλλεται, λοιπόν, όχι λόγω «μεγαλοφυχίας» προς τους αλλοδαπούς, αλλά προς το δικό μας κοινωνικό και ατομικό συμφέρον.

Βιβλιογραφία

- Baker, C. (2001). *Εισαγωγή στη Διγλωσσία και στη Δίγλωσση Εκπαίδευση*. Μτφρ. Α. Αλεξανδροπούλου. Αθήνα: Gutenberg.
- Baldwin-Edwards, M. (1998). Κρατικές πολιτικές για τη μετανάστευση: Συγκριτική ανάλυση στο Ευρωπαϊκό Νότο. Στο: Ξ. Πετρινώτη & Γ. Κουκουλές, *Επετηρίδα Εργασίας* (σΣ. 191-198). Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Παντείου Παν/μίου.
- Buffardi, A. (1999). Μετανάστευση και ένταξη στο κοινωνικό σύνολο. Στο: Εταιρεία Πολιτικού Προβληματισμού «Νίκος Πουλαντζάς» - Συμβούλιο της Ευρώπης, *Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός* (σΣ. 347-355). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Cavounidis, J. (2002). Migration in Southern Europe and the case of Greece. *International Migration*, 40 (1), pp. 45-70.
- Cogan, J., & Derricott, R. (2001). *Citizenship for the 21st Century: An International Perspective on Education*. London: Cogan Paul.

- Cummins, J. (1999). *Ταντότητες υπό Διαπραγμάτευση. Εκπαίδευση με Σκοπό την Ενδυνάμωση σε μια Κοινωνία της Ετερότητας*. Επιμ. Ε. Σκούρτου. Μτφρ. Σ. Αργύρη. Αθήνα: Gutenberg.
- Γεωργούλας Σ. (2001). Η νέα μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και η νομιμοποίησή της. Στο: Α. Μαρβάκης, Δ. Παρσανόγλου & Μ. Παύλου (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα* (σς. 199-226). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γεωργούλας, Σ. (2003). Το νομικό πλαίσιο της μεταναστευτικής πολιτικής. Στο: Κ. Κασσιμάτη (επιμ.), *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης* (σς. 91-119). Αθήνα: Gutenberg.
- Γρόλλιος, Γ. (2000). Όψεις της σύγχρονης ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής και παιδαγωγικής. *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης*, 56, σς. 47-55.
- Dollot, L. (1965). *Les migrations humaines*. PUF, Coll. Que sais-je?
- Έμκε-Πουλοπούλου, Η. (1990). *Μετανάστες και Πρόσφυγες στην Ελλάδα 1970-1990*, Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας, 85/86.
- Ι.ΜΕ.Π.Ο. (2004), *Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες στην Ελλάδα*, Τελική Έκθεση, Νοέμβριος 2004.
- Ιωακείμογλου, Η. (2001). Οι μετανάστες και η απασχόληση. Στο: Α. Μαρβάκης, Δ. Παρσανόγλου & Μ. Παύλου (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα* (σς. 81-84). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καβουνίδη, Τ. (2001α). Η μετανάστευση στην Ελλάδα και η γήρανση του πληθυσμού. Στο: Η. Κικίλιας, Π. Μπάκαβος, Π. Τήνιος & Μ. Χλέτσιος (επιμ.), *Δημογραφική Γήρανση, Αγορά Εργασίας και Κοινωνική Προστασία: Τάσεις Προκλήσεις και Πολιτικές* (σς. 105-114). Αθήνα: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας.
- Καβουνίδη, Τ. (2001β). *Τα χαρακτηριστικά των μεταναστών*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Καρασαββόγλου, Α. (2001). Ο ρόλος της μετανάστευσης στην Ευρωπαϊκή αγορά εργασίας και ειδικότερα στις εργασιακές σχέσεις και η περίπτωση της Ελλάδας. Στο: Χ. Ναζάκης & Μ. Χλέτσος (επιμ.), *Μετανάστες και Μετανάστευση: Οικονομικές, Πολιτικές και Κοινωνικές Πτυχές* (σς. 195-218). Αθήνα: Πατάκης.
- Καρύδης Β. (1996). *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κούρτοβικ Ι. (2001). Μετανάστες: Ανάμεσα στο Δίκαιο και στη Νομιμότητα. Στο: Α. Μαρβάκης, Δ. Παρσανόγλου & Μ. Παύλου (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα* (σς. 163-198). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λινάρδος-Ρυλμόν, Π. (1993). *Αλλοδαποί εργαζόμενοι και αγορά εργασίας στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΙΝ.Ε – Γ.Σ.Ε.Ε./ΑΔΕΔΥ.
- Μουσουρού Α.Μ. (2003). *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπάγκαβος, Χ., & Παπαδοπούλου, Δ. (2003). *Μεταναστευτικές τάσεις και Ευρωπαϊκή Μεταναστευτική Πολιτική*. Μελέτες του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.
- Ναζάκης Χ. (2001). Το οικονομικό θαύμα οφείλεται (και) στους μετανάστες. Στο: Ναζάκης Χ.-Χλέτσος Μ. (επιμ), *Μετανάστες και μετανάστευση. Οικονομικές, Πολιτικές και Κοινωνικές Πτυχές* (σς. 179-193). Αθήνα: Πατάκης.
- Πετρινιώτη, Ξ. (1993). *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα. Μια πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*. Αθήνα: Οδυσσεάς.
- Πετρόπουλος, Ν. (1990). Παλιννόστηση 1971-1986: Πορίσματα της μικροαπογραφής το 1985-1986 και προτάσεις κυβερνητικής πολιτικής. Στο: Ν. Πετρόπουλος (επιμ.), *Προγράμματα Ερευνών αποδημίας – παλιννόστησης του ελληνικού πληθυσμού* (σς. 60-87). Αθήνα: Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού (ΓΓΑΕ).
- Report from the Commission -Third Report from the Commission on Citizenship of the Union, /*COM/2001/0506final* στο: http://www.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc.
- Σελλά-Μάζη, Ε. (2001). *Διγλωσσία και Κοινωνία*. Αθήνα: Προσκήνιο.

Τσίμπος, Κ. (2001). Η σημασία της μετανάστευσης στην εκτίμηση του μεγέθους και την κατά ηλικία δομή του πληθυσμού της Ελλάδας. Στο: Η. Κικίλιας, Π. Μπάγκαβος, Π. Τήνιος & Μ. Χλέτσος (επιμ.), *Δημογραφική Γήρανση, Αγορά Εργασίας και Κοινωνική Προστασία: Τάσεις Προκλήσεις, Πολιτικές* (σσ. 51-69). Αθήνα: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας.

Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (1997). *Πρόσφυγες του Κόσμου 1995-1996*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (1998). *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 1997-1998. Προβλήματα και στρατηγικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (2000). Ετήσια Έκθεση για την προστασία των προσφύγων στην Ελλάδα 1999. Φεβρουάριος, Αθήνα.

Ψημμένος, Ι. (1999). *Μετανάστευση και εργασία στην Ευρώπη: η δημιουργία νέων κοινωνικών χώρων*. Αθήνα: Κέντρο Διαπολιτισμικής Αγωγής.

Ψημμένος Ι. (2003). Μεταναστευτικός έλεγχος και άτυπες διακριτικές πολιτικές. Στο: Κ. Κασιμάτη (επιμ.), *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης* (σσ. 195-222). Αθήνα: Gutenberg.

Ψημμένος Ι. (2004). Δημιουργώντας Χώρους Κοινωνικού Αποκλεισμού: Η περίπτωση των Αλβανών Ανεπίσημων Μεταναστών στο Κέντρο της Αθήνας. Στο: Κ. Κασιμάτη (επιμ.), *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία* (σσ. 221-273). Αθήνα: Gutenberg.